

විද්‍යා

ශාස්ත්‍රීය සංග්‍රහය - 2021

සංස්කාරක

උඩගම සමාහිත හිමි
කහවත්තේ සුගතසිරි හිමි

එක්සත් භික්ෂු සංගමය
කොළඹ විශ්වවිද්‍යාලය

විද්‍යා ශාස්ත්‍රීය සංග්‍රහය - සිවුවන කලාපය

ප්‍රථම මුද්‍රණය : 2022 මාර්තු

© එක්සත් භික්ෂු සංගමය

සංස්කරණ උපදේශක : මහාචාර්ය උඩුහාවර ආනන්ද හිමි

පුස්තකාලාධිපති ඥාණරත්න හිමි

සංස්කරණය : උඩගම සමාහිත හිමි

කහවත්තේ සුගතසිරි හිමි

ISSN : 1800- 4547

කඤ්චුක නිර්මාණය : බඹරවානේ දම්තසිරි හිමි

පරිගණක පිටු සැකසුම හා මුද්‍රණය : සියත්රා ඇඩ්වර්ටයිසින් සර්විසස් (පුද්) සමාගම

අංක 143, උඩහමුල්ල දුම්රියපොළ පාර,
ගංගොඩවිල, නුගේගොඩ.

දුර: 0718-508050

ප්‍රකාශනය : එක්සත් භික්ෂු සංගමය

කොළඹ විශ්වවිද්‍යාලය,

කුමාරතුංග මුනිදාස මාවත,

කොළඹ 03.

ලිපිවල අයිතිය හා සෙසු සියලු වගකීම් ඒ ඒ කතුවරුන් සතු ය.

විද්‍යා

ශාස්ත්‍රීය සංග්‍රහය

සිවුවන කලාපය - 2021

ප්‍රධාන සංස්කාරක
උඩගම සමාහිත හිමි

සහාය සංස්කාරක
කහවත්තේ සුගතසිරි හිමි

ප්‍රකාශනය

එක්සත් හික්ෂු සංගමය
කොළඹ විශ්වවිද්‍යාලය

ග්‍රීක ඇරිස්ටෝටලියානු දර්ශනය හා බෞද්ධ දර්ශනය: තුලනාත්මක අධ්‍යයනයක්

ආචාර්ය දිල්ශාන් මනෝජ් රාජපක්ෂ

හැඳින්වීම

ග්‍රීක මහා ප්‍රාඥයින් තිදෙනා අතරින් අනුපිළිවෙළින් තුන්වැන්නා වන්නේ, ඇරිස්ටෝටල් (Aristotle) (ක්‍රි.පූ. 384-322) ය. ග්‍රීසියේ කුල්ඩිසිහි ස්ටැගෙයි‍රා නම් පුරයේ උපන් ඇරිස්ටෝටල් වයස අවුරු 17 දී ජලේටෝ ඇකඩමියට එක්වෙමින් වසර විස්සක් පමණ කාලයක් ජලේටෝගේ සමීපතම ශිෂ්‍යයා ලෙස අධ්‍යයන කටයුතු කළේ ය. සිය ගුරුවරයාගේ මරණයත් සමඟ ඇකඩමියෙන් ඉවත් වී මැසිඩෝනියාවේ පිලිප් රජුගේ පුත් ඇලෙක්සැන්ඩර් කුමරුට අධ්‍යාපනය ලබා දුන්නේ ය. ඇතැන්ස් නුවර ලිසියම් හෙවත් ලිසියම් (Lyceum) විද්‍යායතනය පිහිට වූ හෙතෙම එහිදී විද්‍යාර්ථීන් හට විධිමත් අධ්‍යාපනයක් ලබා දීමට කටයුතු කළේ ය. ඇලෙක්සැන්ඩර් රජුගේ මරණයත් සමඟ තම ජීවිත අවධානම දුරලනු වස් සිය මවගේ ජන්ම භූමිය වූ වැල්කිස් නගරය බලා පිටත් වූ මොහු රෝගාතුර ව මිය ගියේ සැට දෙවන වියේදී ය. මොහුට දාව උපන් දුවක් හා පුතෙක් සිටි බවට තොරතුරු හමු වන අතර සමකාලීන දාර්ශනිකයන්ගෙන් තරමක් වෙනස් වූ මොහු බාහිර පෙනුම පිළිබඳව ද සැලකිලිමත් වූවේ ය. ජීවිත කාලය පුරා ම මෙතුමා සිදු කළ ශාස්ත්‍රීය හා දාර්ශනික සේවාවට කදිම නිදසුන වන්නේ, ග්‍රන්ථ භාරසියයක් (400) පමණ රචනා කර තිබීම යි. විද්‍යාඥයෙකු, දාර්ශනිකයෙකු ලෙස කටයුතු කළ ඇරිස්ටෝටල්ගේ දර්ශනය ක්ෂේත්‍ර කිහිපයක් වෙත විහිදී ගිය බව පෙනේ. ඒවා නම්,

1. අධිභෞතික විද්‍යාව හෙවත් පාරභෞතික විද්‍යාව (Metaphysics)
2. ආචාරවිද්‍යාව (Ethics)
3. දේශපාලන විද්‍යාව (Politics)
4. තර්ක ශාස්ත්‍රය (Logic)
5. භෞතික විද්‍යාව (Physics)
6. මනෝවිද්‍යාව (Psychology)
7. සෞන්දර්යය විද්‍යාව (Aesthetics)
8. ජීව විද්‍යාව (Biology) යනාදිය යි.

ජලේටෝගේ දර්ශනයේ විශේෂයෙන් ම ආකෘතිවාදයේ ඇති දුර්වලතා දුටු ඇරිස්ටෝටල් සිය දර්ශනය මෙහෙය වූයේ එහි ඇති සාරවත් අංශ වැඩි දියුණු කිරීමට ය. මේ අනුව කෙරෙහි පමණක් නොව භෞතික ද්‍රව්‍යයන් (ලෝකය හා ස්වභාව ධර්මයා) කෙරෙහි ද අවධානය යොමු කරමින් සිය දර්ශනය ඉදිරිපත් කළේ ය. ඇරිස්ටෝටල්ගේ දාර්ශනික ඉගැන්වීම් අතර මතවාදාත්මක පදනමින් මෙහි ලා සැලකිලිමත් වූ කරුණු කිහිපයකි.

1. පැවැත්ම පිළිබඳ වාදය
2. බිහි වීම පිළිබඳ න්‍යාය (හේතුවල වාදය)
3. ද්විකෝටික තර්කය පිළිබඳ වාදය යනාදිය වැදගත් වේ.

පැවැත්ම පිළිබඳ වාදය - බුදුසමයේ විචාරය

ඇරිස්ටෝටල් පෙන්වා දෙන ආකාරයට දර්ශනයේ පරමාර්ථය වනුයේ ප්‍රඥාව ලැබීම යි. නමුත් ප්‍රඥාව යනු ප්‍රපංච වස්තූන් හා ඒවායේ ගුණ පිළිබඳ ඥානයට නොවේ. ඥානයට නොයෙක් මට්ටම් ඇත. අප ඉන්ද්‍රියන්ගෙන් ලබන ඥානය ප්‍රඥාව නොවේ. විද්‍යාවෙන් ද ප්‍රඥාව නො ලැබේ. එය පාරභෞතික තත්ත්වයකි. පැවැත්ම පිළිබඳ යථා තත්ත්වය දැකීම වනාහී ප්‍රඥාව යි. එය ඉන්ද්‍රිය ගෝචර වස්තූන් හා ඒවායේ ගුණයන් පිළිබඳ දැනුම ඉක්මවූ ඥානයකි. පැවැත්ම පිළිබඳ ඇරිස්ටෝටලියානු දර්ශනය ඇතුළත් මූලික ම මූලාශ්‍රය වනුයේ ඔහුගේ කෘතියක් වන ප්‍රථම දර්ශනය (**Frist Philosophy**) හෙවත් පාරභෞතික විද්‍යාව (**Metaphysics**) යන ග්‍රන්ථය යි. ඊට අනුව ඇරිස්ටෝටල් පැවැත්ම (**being**) පිළිබඳ වාදය ඉදිරිපත් කිරීමට භෞමුවන්නේ සිය ගුරුවරයා වන ජලේටෝගේ ආකෘතිවාදයෙහි පවත්නා දුර්වලතා පදනම් කර ගෙන ය. ඇරිස්ටෝටල් ආකෘතිවාදය ද සම්බන්ධයෙන් නිර්දය විවේචන ගණනාවක් තර්කානුකූල ව ඉදිරිපත් කරන ආකාරය මහාවාරිය, වීරසිංහ ගෙනහැර දක්වන අයුරු උණුවතූරුබුබුලේ මහින්ද හිමි හා ජී. ඩබ්ලිව් නන්දිසේන බුද්ධ කාලීන ශ්‍රීක දර්ශනය නම් ග්‍රන්ථයේදී පෙළ ගස්වා ඇත්තේ මෙසේ ය.

- i. ජලේටෝගේ මතයේ ඇති ප්‍රධාන උග්‍රතාව නම් ආකෘති ලෝකය සහ විෂය ලෝකය අතර සම්බන්ධය හරි හැටි පැහැදිලි නොවී තිබීම යි.
- ii. ලෝකයේ පවත්නා විෂය වස්තු ආකෘති මුල් කරගෙන ඇති වේ, යන මතය ස්ථිර වෙතැයි සිතමු. එසේ වුවත් ලෝකයේ ඇති විෂය වස්තූන්ගේ ගතිය හෙවත් චලනය ආකෘති මගින් පැහැදිලි කළ නො හැක. මිනිස් ආකෘතියෙන් මිනිසුන්ගේ ප්‍රභවය සිදු වෙතැයි සිතමු. එහෙත් මිනිස්, වෘක්ෂ ආදී ආකෘති වෙනස් නොවන ගති රහිත වූ දේවල් ය. මෙබඳු ස්වරූප ඇති ආකෘතිවලින් ප්‍රභවය වන සත්ත්වයන්ගෙන් සහ වෘක්ෂලතාදියෙන් සෑදුණු විෂය ලෝකය ජවය සහ භවය (**Becoming**) යන ලක්ෂණ දෙකින් යුක්ත වෙයි. මෙවැනි ලෝකයක ප්‍රභවය සිදු කරවන ආකෘතීන්හි ලා ගතිය අන්තර්ගත විය යුතු ය. එහෙත් ජලේටෝගේ ආකෘති ගති රහිත වේ.

3. රූපික හේතුව (formal Cause)

බිහි කිරීමට යන භාණ්ඩ සංකල්පය හෙවත් සාරය යි. යම් භාණ්ඩයක් තනන්නේ යම් භාණ්ඩයක් තැනීම සඳහා ඇති කර ගන්නා ආකෘතිය යි.

4. නිෂ්ඨා හේතුව (Final Cause)

අවසානය හෙවත් භාණ්ඩ තනා සම්පූර්ණ වීම අරමුණ, ක්‍රියාව සිදු වන්නේ මෙ පදනමිනි. භාණ්ඩය සර්ව සම්පූර්ණ වන්නේ, මෙම හේතුව නිසා ය.

මේ අනුව සෑම වස්තුවක ම විකසිත භාවයට මෙම සිව් විධ හේතු සම්පූර්ණ විය යුතු වේ. ඇරිස්ටෝටල්ට අනුව මෙම සිව් විධ හේතු ඉදිරිපත් කළ ප්‍රථම ග්‍රීක දාර්ශනිකයා නමත් වුවත් මේ පිළිබඳ යම් යම් අදහස් එක් එක් හේතු පිළිබඳ වෙන වෙන ම ඉදිරිපත් කළ ග්‍රීක දාර්ශනිකයන් ඔහුට පෙර සිටි අතර, ඔවුන්ගේ එම අදහස් මෙම හේතු ඵලවාදය ගෙනහැර දැක්වීමට ඉවහල් වී ඇත.

ඇරිස්ටෝටල්ගේ පාරභෞතික විද්‍යාව තුළ විග්‍රහ වන වැදගත් අංශයක් වනුයේ දේව සංකල්පය යි. එහි දී ඊශ්වරවාදියෙකු නොවන එමෙන් ම පු්ගලයෙකු ද නො වන මෙම දේව සංකල්පය ධර්මතාව නිසා ඇති වන්නක් ලෙස දක්වා තිබේ. ක්‍රියාකාරිත්වයක නො යෙදෙන, කාලය තුළ ඇති නොවන (සාර්වකාලීක), සර්ව කාලීන, සම්පූර්ණ රූපය සත්‍යය ද සාර්ථකත්වය ද වන මෙම දෙවියා වනාහී ධර්මතාවකි. නියම වෙතස් නොවන පැවැත්ම ඇති මෙම දේවත්වය මූලභාව රූපය ද මූල හේතුව නොහොත් අවසානය ද වේ. යුදෙව් ක්‍රිස්තියානි, මුස්ලිම් යනාදී ආගම්වල එන සර්වබලධරී දෙවියෙකු ඇරිස්ටෝටල් අදහස් නො කළ ද පශ්චාත්කාලීන දේවවාදීන් මෙම ඉගැන්වීම සිය මත දාර්ශනික පදනමක් වෙත ගෙනයාමට උපයෝගී කර ගත් බව පෙනේ.

ද්විකෝටික තර්ක ක්‍රමය - බුදුසමයේ විචාරය

බටහිර තර්ක ශාස්ත්‍රයේ පියා ලෙස සැලකෙන්නේ ඇරිස්ටෝටල් ය. ඇරිස්ටෝටල් හඳුන්වා දුන් තර්ක ක්‍රමය ද්විකෝටික තර්ක ක්‍රමය, අගය දෙකකින් යුත් තර්ක ක්‍රමය (Two Valued Logic) උභයාන්ත තර්ක ක්‍රමය (Bi-Valent logic) යනුවෙන් ද හඳුන්වයි.

ඇරිස්ටෝටලියානු තර්ක ක්‍රමය තුළ දැකිය හැක්කේ ප්‍රස්තුත දෙකක් පමණි. ඒ අනුව කිසියම් ප්‍රකාශයක් එක්කෝ සත්‍ය (Truth) විය යුතු ය. නැතිනම් එය අසත්‍ය (Fault) විය යුතු ය. සත්‍ය ද වේ. අසත්‍ය ද වේ යන අධික් සත්‍ය අධික් අසත්‍ය ප්‍රස්තුත මෙහිදී වලංගු වන්නේ නැත. එයට හේතුව නම්, මෙම උභයාන්ත ප්‍රස්තුත ක්‍රමයට පදනම් වූ මූලික මූලධර්ම තුනක් තිබීම යි. වින්තනය හා සම්බන්ධ (Laws of Thought) මෙම මූලධර්ම තුන නම්,

1. අනන්‍යතා මූලධර්මය (Principle of Identity)
2. විසංවාදිතා මූලධර්මය (Principle of contraction)
3. මධ්‍ය බහිෂ්කෘත මූලධර්මය (Principle of Excluded Middle)

කිසියම් ධර්මතාවක් (වස්තුවක් හෝ ප්‍රකාශයක්) තමා හා අන්‍යයන් විය යුතු බව අන්‍යයන් මූලධර්මයෙන් අවධාරණය කෙරේ. ප්‍රකාශයක් හැඳින්වීම සඳහා අප 'P' යන්න යෙදුවහොත් 'n' යන්නෙන් "නොවේ" යන්න අර්ථවත් කළහොත් මෙම මූලධර්ම "P සහ nP" යනුවෙන් දැක්විය හැකි ය. දෙවැන්නෙන් අදහස් කෙරෙනුයේ කිසියම් අන්‍යයන් ප්‍රතිවිරුද්ධ ප්‍රකාශ දෙකක් එකවර සත්‍ය විය නොහැකි බව යි. සංකේතාත්මක ව දැක්වෙන්නේ එය - (P nP) හෙවත් 'P' යනු 'P නොවේ' යන දෙක එක විට සත්‍ය නොවේ, යනුවෙන් දැක්විය හැකි ය. මේ අනුව "පෙරේරා ගුරුවරයෙකි", "පෙරේරා ගුරුවරයෙකු නොවේ" යන ප්‍රකාශ දෙක එක් පුද්ගලයෙකු වූ පෙරේරා සම්බන්ධයෙන් එක විට සත්‍ය හෝ අසත්‍ය විය නොහැකි ය. තෙවැන්නෙන් කියවෙනුයේ "P වේ" හෝ "P නොවේ" යන ප්‍රකාශ දෙකෙන් එකක් අනිවාර්යයෙන් ම සත්‍ය විය යුතු බවත්, ඒ දෙක අතර මැද තත්ත්වයක් තිබිය නොහැකි බවත් ය. ඒ අනුව "පෙරේරා ගුරුවරයෙකු වන්නේ ද නො වන්නේ ද වේ", යනුවෙන් කීම ද්විකෝටික තර්ක ක්‍රමය උල්ලංඝනය කිරීමකි.

ඇරිස්ටෝටලියානු උභයාන්ත තර්ක ක්‍රමය බටහිර ලෝකයා අතර වසර දෙදහසකට අධික කාලයක් පැවතී ඇති අතර මෑතක් වන තුරු ම බොහෝ දෙනෙකුට මෙම තර්ක ක්‍රමයෙන් පරිබාහිර තර්ක ක්‍රමයක් පිළිබඳව සිතීමට නොහැකි විය. එහෙත් 19 වන සියවස අග භාගයෙහි හා 20 වන සියවස මුල් භාගයේදී ජැන් ලුකාසිවික්ස් (*Jan Lukasiewicz*) ප්‍රධාන පෝලන්ත තර්ක ශාස්ත්‍රඥයන් විසින් ඇරිස්ටෝටලියානු තර්ක ක්‍රමය විචාරයට ලක් කර අසම්ප්‍රදායික තර්ක ක්‍රම පිළිබඳ අත්හදා බැලීම් කරන ලදී. ඇරිස්ටෝටලියානු නිගාමී තර්ක ක්‍රමයේ භාවිතය අනුව ලැබෙන වාසි මෙන් ම අවාසි ද ඇති බව පසුව බොහෝ දෙනාට වැටහුණු කරුණකි.

"සියලු මිනිසුන් මැරෙන සුලු ය."
 "සොක්‍රටීස් මිනිසෙකි."
 "සොක්‍රටීස් මැරෙන සුළු ය."

ඉහත දැක්වෙන පරිදි ඉදිරිපත් කළ හැකි නිගාමී තර්ක ක්‍රමයෙන් ලැබෙන නව ඥානයක් නොමැති වීම මෙහි ලා මූලික කරුණකි. හුදු පුනර්වාවක ඉදිරිපත් වීම, දෝෂ නිගමනවලට එළඹිය හැකි වීමේ අවධානම යනාදී සාධක ද මෙහි දී නිගාමී තර්ක ක්‍රමයේ ඇති දුර්වලතාවලට සාක්ෂ්‍ය ය.

එදිනෙදා ජීවිතයේ අප අත් විඳින අත් දැකීම සියුම්ව පරීක්ෂා කළහොත් උභයාන්ත තර්ක ක්‍රමයෙහි පවත්නා අඩු පාඩු නිතැතින් ම දිස්වේ. නිසි ලෙස නො වැසූ දොර නිසි ලෙස විවෘතව ද නො වන අවස්ථාවක්, ආරම්භ කළ නමුත් නිසි ලෙස නිම නො කළ කටයුත්තක් යනාදිය ප්‍රකාශයට පත් කිරීමේදී උභයාන්ත තර්ක ක්‍රමය තුළින් කිසිසේත් ම ඉදිරිපත් කළ නොහැකි ය. අධිකරණ ක්‍රමය තුළ වූදිනියාගෙන් ප්‍රශ්න කෙරෙනුයේ ද ද්විකෝටිකය භාවිත කරමිනි.

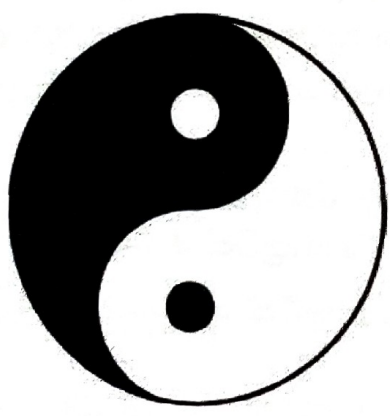
"යුෂ්මතා වැරදිකරු ද? නිවැරදිකරු ද?"

උසාවියේ සිදු වන සාක්ෂ්‍ය විභාගවල දී ද ඇතැම් විට විරුද්ධාභාසීය ප්‍රශ්න විමසා සාක්ෂ්‍යකරුවන්ගේ ප්‍රකාශන විසංවාදී කරන තර්කයට දක්ෂ නීතිඥවරු මෙවැනි ප්‍රශ්න විමසති.

“සුෂ්මතා මත් කුඩු විකිණීම නැවැත්වූයේ පෙරේදා සිට තේද?”

කිසිදා මත් කුඩු නො විකුණූ අයෙකුගෙන් මෙබඳු පැනයක් විමසූ විට ඔහුට දිය හැකි “එසේ ය” හෝ “එසේ නොවේ ය” යන පිළිතුරු දෙකෙන් කුමක් ලබා දුන්න ද වැරදිකරුවෙකු බවට පත් වේ. මෙබඳු උභතෝකෝටික ප්‍රශ්නවලට පිළිතුරු ලබා දීමේදී ද්විකෝටික තර්ක ක්‍රමයෙහි ඇති උපයෝගීතාවක් නොමැත.

සංකීර්ණ අවස්ථාවල දී උභතෝකෝටික ප්‍රවේශ පිළිබිඹු කරන දුර්වලතා ඇතැම් විට ආසියාතික ආගමික දාර්ශනික සාමාජික පසුබිම බටහිර ඇරිස්ටෝටලියානු තර්ක ක්‍රමයට වඩා ඉදිරියෙන් සිටින බව පැහැදිලි වේ. මෙයට කදිම නිදසුනක් වන්නේ, චීනයේ පහළ වූ “යින් සහ යැං” දාර්ශනික ගුරුකුලයේ (*Yin and Yang*) අදහස් ය. තාම් වාදයේ නිතර භාවිත වන ‘යින්ග්’ යැංග් (අඳුර සහ ආලෝකය) රැගත් රේඛා චිත්‍රය ගෙනහැර දක්වන එම දර්ශනික චින්තාවන් සොබා දහමේ එකිනෙකට ප්‍රතිවිරුද්ධ සාරයන් නැතහොත් බලවේගයන් දෙකක් හා ඒවායේ සබඳතාව විදහා දක්වයි.

මෙහි සුදු පාට පසුබිමේ ඇති කළු පාට බිජය සුදු පාට ඇති කරයි. කළු පාට පසුබිමේ ඇති සුදුපාට බිජය කළු පාට ඇති කරයි. සමාජයේ ජීවත් වන සෑම වර්තයකට පාහේ යහපත් ගතිගුණ මෙන් ම අයහපත් ගතිගුණ ද මිශ්‍රව පවතී. පැතලි වර්ත දක්නට නොමැත. එය සොබාදහමේ එක්තරා සුවිශේෂී ලක්ෂණයකි.

ප්‍රතිජානන හා ප්‍රතිශේධකත්ව පිළිබිඹු කරන ද්විකෝටිකය ඉක්ම වූ තර්ක ක්‍රම වෙත භාරතීය චින්තකයන්ගේ අවධානය යොමුව පැවතී බව පෙනේ. අමරාවික්ඛේපවාදීන්ගේ පංචාකාර තර්ක ක්‍රමය මෙසේ ය.

1. ඒවම'පි මෙ නො - මම එසේ නො කියමි.
2. තථා'ති'පි මෙ නො - මම මෙසේ නො කියමි.
3. අඤ්ඤථා'ති'පි මෙ නො - මම අන් ලෙසකිනිදු නො කියමි.

4. නො'ති'පි මෙ නො - මම නැතැ'යි ද නො කියමි.
5. නො නො'ති'පි මෙ නො - මම"නැත" නැතැ'යි යනුවෙන් ද නො කියමි.

සංජයබෙල්ලට්ටිපුත්තයන් සාක්ෂ්‍ය සහිත කරුණු කෙසේ වෙතත් සාක්ෂ්‍ය රහිත, සත්‍යාක්ෂණය කළ නො හැකි කරුණු විමසන විට පිළිතුරු ලබා දීමේදී මෙම පංචවිධ හෝ පංචකෝටික හෝ පංච භංගී නය හෙවත් තර්කණ ක්‍රමය භාවිත කර තිබේ. දීඝනිකායඅටුවාවට අනුව මෙම පංචභංගී නයෙහි එක් එක් ප්‍රස්තුත කෙරෙන් අපේක්ෂා කරන ලද අරමුණු ඉහත පරිච්ඡේදයේදී සාකච්ඡා විණ.

උභයාන්ත තර්ක ක්‍රමය ඉක්මවා යන තර්ක ක්‍රම පිළිබඳ යුරෝපීය අත්දැකීම්වලින් වෙනස් භාරතීය බහු අන්ත තර්ක ක්‍රම පිළිබඳ නිදසුන්වලදී ජෛනයන්ගේ සප්තභංගී ක්‍රමය හැරුණු විට සංශයවාදීන්ගේ පඤ්චාකාර තර්ක ක්‍රමයට ලැබෙන්නේ වැදගත් තැනකි. ජෛනයන් සිය සප්තභංගී නය භාවිත කර ඇත්තේ "අනේකාන්තවාදය හෙවත් සත්‍යය හෝ යථාර්ථය එක් ආකාර ප්‍රස්තුතයකින් පමණක් මුළුමනින් ප්‍රකාශ කළ නො හැකි ය", යන විශ්වාසයෙනි. ඉහත කී ආකාරයට සංශයවාදියා ප්‍රස්තුත පහ ප්‍රතික්ෂේප කරන නිසා ජෛන තර්කිකයාගෙන් පැහැදිලිව වෙනස් වෙයි.

ජෛන දර්ශනයට අනුව යම්කිසි වස්තුවක් පිළිබඳ අප ලබා ගන්නා සෘජු හෝ වක්‍ර ඥානය එම වස්තුවට සම්බන්ධ වූ අසංඛ්‍ය සංඛ්‍ය ස්වරූපයෙන් එක් අංශයක් පමණකි. යම් දෙයක් පිළිබඳ එක් විනිශ්චයක් නොව විවිධ විනිශ්ච පැවතිය හැක. සර්වඥතාව නොහොත් කෙටිලාභතාව ලැබූ පුද්ගලයා සියලු අංශයන් පිළිබඳ පූර්ණාවබෝධය ලැබූව ද, සාමාන්‍ය පුද්ගලයා ලබන අසම්පූර්ණ ඥානය මත වරක දී වස්තුවක එක් අංශයක් පමණක් දැක සත්‍ය ලෙස ගනී. එවිට එකිනෙකා සත්‍ය බහුත්වයක් ගෙන විවාදාපන්න වෙයි. මෙම තත්ත්වය පැහැදිලි කර දීම සඳහා ජෛනයෝ ඇතා සහ අන්ධයන් පිළිබඳ සුප්‍රකට උදාහරණය ගෙනහැර දක්වති. හස්තියාගේ විවිධ ශරීරාංග ස්පර්ශ කොට "උගු පුප්‍රකට උදාහරණය ගෙනහැර දක්වති. හස්තියාගේ විවිධ ශරීරාංග ස්පර්ශ කොට "උගු කණුවක් වැනි ය", "බිත්තියක් වැනි ය", "කුල්ලක් වැනි ය", ආදී වශයෙන් නිගමන උපමා කොට දක්වන අන්ධයන්ගේ විනිශ්චයන් සත්‍ය හා පරිපූර්ණ නො වූණ ද අසත්‍ය නොවේ. මෙලෙස යථාර්ථයේ විවිධ අංශයන් ගැන අවබෝධ කර ගත් ජෛනයෝ විනිශ්චයන්ගේ සාපේක්ෂත්වය දැක අනේකාන්තවාදයට බැස ගත්හ. අස්ත්‍යර්ථවාචී හා තස්ත්‍යර්ථවාචී විනිශ්චයන්ගේ සිට ලබා දිය හැකි ප්‍රස්තුත සප්තකයක් ජෛනයන් නය වශයෙන් ගෙනහැර දක්වා ස්‍යාද්වාදය ගොඩනගා ඇත්තේ එබැවිනි. මේ අනුව පැවැත්ම හා නො පැවැත්ම පිළිබඳ භව්‍යතා සතක් ජෛනයන් අතර තිබිණ. එනම්,

1. ස්‍යාද් අසති	- ඇතැම් තත්ත්වයන්ට අනුව එය ඇත.
2. ස්‍යාද් නස්ති	- ඇතැම් තත්ත්වයන්ට අනුව එය නැත.
3. ස්‍යාද් අසති නාස්ති	- ඇතැම් තත්ත්වයන්ට අනුව එය ඇත. එමෙන් ම නැත.
4. ස්‍යාද් අවක්තච්‍ය	- ඇතැම් තත්ත්වයන්ට අනුව එය නැත. වචනයෙන් පැවසිය නො හැකි ය.
5. ස්‍යාද් අස්ථි අවක්තච්‍ය	- ඇතැම් තත්ත්වයන්ට අනුව එය ඇත. එහෙත් වචනයෙන් පැවසිය නො හැක.

6. ස්‍යාද් නාස්ති අවක්තව්‍ය

- ඇතැම් තත්ත්වයන්ට අනුව එය නැත. එහෙත් වචනයෙන් පැවසිය නො හැක.

7. ස්‍යාද් අස්ති නාස්ති අවක්තව්‍ය

- ඇතැම් තත්ත්වයන්ට අනුව එය ඇත. එමෙන් ම නැත. වචනයෙන් ප්‍රකාශ කළ නො හැක. යනාදිය යි.

මෙම ක්‍රම දෙකෙන් ම බෞද්ධ චතුෂ්කෝටිය කෙරේ ඇති සබඳතාව ද විමසා බැලිය හැක. ත්‍රිපිටක ධර්මයෙහි මෙන් ම පශ්චත්කාලීන සාහිත්‍යයෙහි ද සඳහන් විවිධ විෂය යටතෙහි දක්වා ඇති නිදසුන් එක ම ආකාරයකින් දැක්වීම දුෂ්කර වුවත්, චතුෂ්කෝටි ප්‍රස්තුතවල ස්වරූපය පැහැදිලි කිරීම සඳහා පහත සඳහන් නිදසුන දැක්විය හැකි ය.

1. පරලොව පවතී.
2. පරලොව නො පවතී.
3. පරලොව පවතී, එමෙන් ම නො පවතී.
4. පරලොව පවතින්නේ ද නොවේ, නො පවතින්නේ ද නොවේ.

ඉහත සම්ප්‍රදාය දෙකෙන් බෞද්ධ චතුෂ්කෝටියේ විශේෂත්වය වන්නේ මේ තුළ සැමවිට ම එක් ප්‍රස්තුතයක් පමණක් සත්‍ය වන බව පෙන්වා දීමෙනි. ප්‍රස්තුත සතර ප්‍රතික්ෂේප කරනුයේ අධිභෞතික යැයි සැලකෙන විෂය සම්බන්ධයෙන් පමණි.

බුදුදහම චතුෂ්කෝටික නය හුදෙක් භාෂා මෙවලමක් ලෙස සලකා ඇත්තේ උපයෝගීතා පදනමකින් නිසා පරිපූර්ණ සත්‍ය ප්‍රකාශක වාහකයක් ලෙස එය උපයුක්ත කර ගැනීම සම්බන්ධයෙන් සඳහනක් කිසිදු තැනක දක්නට නොමැත. මෙහි දී අපගේ මෙම කාර්යයට චතුෂ්කෝටික තර්ක ක්‍රමය සැලකිල්ලට භාෂනය වනුයේ මෙමගින් බුදුදහම සාරවාදය (Essentialism) හා ඒකාන්තවාදය (Abolutism) ප්‍රතික්ෂේප කරන බැවින් එම සංකල්ප මත පදනම්ව ඇති සත්‍ය හා අසත්‍ය යන ද්වාවිධකරණයන් යුතු තර්ක ක්‍රමය ද බැහැර කරන අකාරය පෙනී යන නිසා යි. බුදුදහමේ මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව ඉදිරිපත් කිරීමට නාගාර්ජුන පාදයන් රචනා කරන මූලමාධ්‍යමික කාරිකාවේ ද චතුෂ්කෝටික තර්ක ක්‍රමය භාවිත වන්නේ මෙම අන්තවාද බැහැර කිරීම උදෙසා බව සිතිය හැකි ය. ක්වොන්ටම් භෞතික විද්‍යාවේ ක්ෂුද්‍ර අංශුවක ගම්‍යතාව නිගමනය කිරීමේදී චතුෂ්කෝටියේ එන ප්‍රකාශනවලට සමාන වූ ප්‍රකාශන උපයෝගී කර ගනියි. මෙයින් පෙනෙනුයේ නිරපේක්ෂක ප්‍රකාශන සහිත ද්විකෝටිකයට වඩා සාපේක්ෂක ප්‍රකාශන ඉදිරිපත් කරන චතුෂ්කෝටික ප්‍රකාශ යථාර්ථයට වඩාත් ළං වන බව යි. මේ සම්බන්ධයෙන් අදහස් දක්වන මහාචාර්ය, නලින්ද සිල්වා පෙන්වා දෙන්නේ ද්විකෝටිකය යනු ආත්මාවදය පදනම් කොට ගත් න්‍යායක් බව යි. "වස්තුවක පැවැත්ම, ධර්මයක පැවැත්ම ආදිය ඊනියා යථාර්ථයක් ලෙස එහි දී සැලකේ. චතුෂ්කෝටික කිරීම සඳහා සැකසී ඇත. එය මනසට දූනෙන ආකාරයට ප්‍රකාශ මනස යන්තට නිත්‍ය ය, සුඛ, ආත්ම, අනවබෝධය නිසා නිර්මාණය කෙරෙන්නක් වන බැවිනි. චතුෂ්කෝටිකය වුව ද නිවන සඳහා නොව පෘථග්ජනයන් වූ අප සඳහා

ය. අපගේ සාමාන්‍ය ජීවිතයේ දී පුටුව වැනි දැහි අනාත්මවාදී පැවැත්ම පදනම් කර ගනිමින් කටයුතු කිරීමට චතුෂ්කෝටිය ප්‍රමාණවත් වෙයි. එහෙත් පුටුව පමණක් නොව සිත ද වෙනස් වන බව තේරුම් ගැනීමේ දී (වලිතය වෙනස් වීමේ එක් ක්‍රමයක් එක් මානයක් (mode) පමණකි.) ද්විකෝටිකය ප්‍රමාණවත් නොවේ.” කෙසේ වෙතත් තර්කය න්‍යාය සප්‍රමාණ ඥානෝපාය වශයෙන් යොදා ගැනීමේ ඇති උපයෝගීතාව අවම බව බුදුසමයේ අදහස යි.

බුදුරදුන්ට සමකාලීනවත්, ඊට පෙරාතුවත් භාරතයේ සිටි ඇතැම් ආගමික ආචාර්යවරු හා චින්තකයෝ ලෝකය පිළිබඳ නිවැරදි ඥානය තර්කය ඇසුරින් ලැබිය හැකි බව විශ්වාස කළහ. මුල් බුදුසමයට අයත් පෙළ පොත්වල හමුවන තක්ක, තක්කී, තක්කිකා යන වචනවලින් ඥානය ලැබීමේ මේ මාර්ගයත්, ඒ මඟින් ඥානය ලැබීමට යොමු වුවනුත් හඳුන්වා ඇති බව පෙනේ. අධිකාරය මත පදනම් වූ ඥාන මාර්ගයන් සම්බන්ධයෙන් අනුස්ඵවය මූලිකත්වය ගන්නාක් මෙන් මෙහිදී මූලිකත්වය ගන්නේ තර්කය යි. අටුවාව “තක්ක හේතු” යන්න “තක්ක ගාභේන” (තර්කයෙන් තේරුම් ගන්නා, තර්කයෙහි ඇලී ගැලී සිටින) යනුවෙන් අර්ථ දක්වා ඇත. මහාචාර්ය ජයතිලකයන්ට අනුව මෙයින් අදහස් වන්නේ “තර්කය පදනම් කර ගත් මත” යන්න යි.

මහාචාර්ය, ජයතිලක පෙන්වා දෙන ආකාරයට පාලි නිකාය තුළ “තක්ක” යන වචනයෙන් දක්වන අදහස පහත දැක්වෙන කරුණු දෙකෙන් එකක් විය යුතු ය. එනම්,

- මේ යුගයෙහි විවාදයට ලක් වූ මතවාද තහවුරු කිරීමට හෝ ඒවා විවේචනය කිරීමට ඉවහල් කර ගත් එක්තරා තර්කණ විශේෂයකි. ඒවා හුදෙක් තර්කයෙන් ම උත්පාදනය කරන ලද ඒවා යැයි කෙසේවත් සැලකිය නො හැකි ය.
- කාල්පනික බුද්ධිවාදී අධිභෞතික මතයන් ගොඩනැංවීමට ඉවහල් වූ තර්ක විශේෂයකි.

ඇතැම් විද්වතුන් “තක්කී” යන්නෙන් අදහස් කර ඇත්තේ විතණ්ඩවාදීන් බවත්, අඥේයවාදීන් හෝ සංශයවාදීන් ලෙස ද මොවුන් හැඳින්විය හැකි බවත් දක්වා ඇත. මෙම මතයෙහි සිටින ඕල්ඩන්බර්ග් මහතා ග්‍රීක විතණ්ඩවාදීන් සමඟ සසඳමින් භාරතීය විතණ්ඩවාදීන් වර්ග සයකට (6) බෙදා එහි පළමු පිරිස ලෙස දක්වා ඇත්තේ තමාට ම ස්වීය වූ කිසිදු මතයක් නොමැතිව යම් ප්‍රශ්නයක සෑම පැත්තක් ම සලකා බැලූ අමරාවික්ඛේපවාදීන් හෙවත් සංශයවාදීන් ය. විතණ්ඩවාදීන් සදහා පෙළෙහි එන “තක්කී” යන්න පළමුවෙන් ම භාවිත කර ඇත්තේ විද්‍යාභූෂණ නමැත්තා ය. ඔහුගේ මතය වන්නේ මේ මඟින් අදහස් වන්නේ බෞද්ධ, ජෛන, බ්‍රාහ්මණ යනාදී පිරිස් බව යි. මෙම අදහස කීත් ද පිළිගෙන ඇත. එහෙත් විද්‍යාභූෂණගේ අදහස එතරම් සාධනීය නොවන බව පෙනේ. මහාචාර්ය, ජයතිලක පෙන්වාදෙන ආකාරයට සරලව මේ මඟින් අදහස් වන්නේ තාර්කිකයෙකු යන්න යි. එසේ ම තර්කය පදනම් කරගෙන අධිභෞතිකවාදී මතයක් ගොඩ නැගීමට තැත් කළ, ඒ සදහා හුදෙක් තර්කය ම ඉවහල් කරගත් තාර්කිකයන් මේ තුළින් අර්ථවත් කෙරේ. අටුවාවේ දැක්වෙන ආකාරයට තාර්කිකයන් වර්ග හතරකි. එනම්,

▪ අනුස්ඵ්‍යවකා තක්කිකා

▪ ජාතිස්ස තක්කිකා

▪ ඤායී තක්කිකා

▪ සුද්ධ තක්කිකා

- ආගමික සාහිත්‍යය, ශ්‍රැති සම්ප්‍රදාය අනුව තර්ක කරන පිරිස
- පෙර ජාති සිහිකරන නුවණ ලැබ "මම පෙර වූයෙමි" ආදී වශයෙන් තර්ක කරන පිරිස
- කිසියම් ධ්‍යාන ඵලයක් ලැබ ඒ අනුව තර්ක කරන පිරිස
- තර්ක මාත්‍රය ම ගෙන ඒ අනුව තර්ක කරන පිරිස යනාදිය යි.

බ්‍රහ්මජාල සූත්‍රයේ සඳහන් දෙසැටක් වන වාද අතරින් තාර්කිකයන් ගෙනහැර දැක් වූ වාද හතරකි. ඒවා මෙහි ඉහතින් සඳහන් කළ තාර්කිකයන් සිව් පිරිසෙන් ශුද්ධ තාර්කිකයන්ගේ ම වාද බව පෙනේ.

තර්කයෙහි ස්වභාවය අනුව යම් මතවාදයක සත්‍යාසත්‍යතාව පිළිබඳ ඥානයක් ලබා ගැනීමක් අපේක්ෂා කළ නො හැකි ය. මේ අනුව කෙනෙකු යම් මතයක් තර්කය පදනම් කර ගෙන නො පිළිගත යුතු බව පෙනේ. මේ අනුව බුදුසමය ද තර්කයෙහි පවත්නා උග්‍රතා රැසක් කෙරේ අවධානය යොමු කර ඇති බව පෙනේ. ඒවා නම්,

- තර්කය තාර්කිකයාගේ පෞද්ගලික හැකියාව හෝ නො හැකියාව මත රඳා පවතින්නක් වීම.
- තර්කයේ මාධ්‍යය වූ භාෂාව හුදෙක් විත්ත නිර්මිත අවිද්‍යා ජනිත සම්මුතියක් වීම.
- තර්කය මගින් සත්‍ය බහුත්වයක් නිර්මාණය වීම.
- තර්කය අන්තවාදී දෘෂ්ටිගතයනට ඵලඹීමට මගපාදා දෙනු ලැබීම.
- තර්කය නිසා ද්වේශය, වෛරය හා කළකෝලාහල හටගැනීමට ඇති ඉඩ කඩ.
- තර්කයේ ඇති අවිනිශ්චිත ස්වභාවය.
- සත්‍යය ඉස්මතු කරලීමේ අව්‍යාජ අරමුණින් බැහැරව, පටු අරමුණු ඇතිව තර්ක කරන්නන් දක්නා ලැබීම, යනාදිය යි.

ඉහත කී කරුණු පැහැදිලි වන තැනක් ලෙස සන්දක සූත්‍රයේ තර්කය පිළිබඳ විග්‍රහය හඳුන්වා දිය හැකි ය. එහි දී තර්කය හා මත පදනම් වූ ආගම් අවශ්‍යයෙන් ම අසත්‍ය නො වූව ද අසතුටුදායක වන බව දක්වයි. තාර්කිකයෙකු වන යම් ඇදුරෙකු විසින් ඉදිරිපත් කරන ලද යම් මතයක් ඇතැම්විට හොඳින් තර්ක කරනු ලැබුවක් විය හැකි ය. ඇතැම්විට හොඳින් තර්ක කර ඉදිරිපත් කරනු ලැබුවක් නො විය හැකි ය. එය සමහර විට සත්‍ය විය හැකි අතර සමහර විට අසත්‍යය විය හැකි ය. මේ අනුව බලන විට තර්කයෙන් බැස ගන්නා නිගමන සතරාකාර විය හැකි බව පෙනේ. එනම්,

1. සුතක්කිතං තථා - නිවැරදිව තර්ක කළ මෙන් ම සත්‍ය වූ
2. සුත්තක්කිතං අඤ්ඤථා - නිවැරදිව තර්ක කළ එහෙත් අසත්‍ය වූ

3. දුක්ඛකිතං තථා - වැරදිව තර්ක කළ එහෙත් සත්‍ය වූ
4. දුත්තකිතං අඤ්ඤථා - වැරදිව තර්ක කළ මෙන් ම අසත්‍ය වූ යනාදිය යි.

මේ අනුව තර්කයෙන් යම් මතයක් තහවුරු කළ පමණින් එය සත්‍ය යැයි පිළිගත නොහැකි අතර එය වැරදි යාමට වුවත් ඉඩ කඩ පවතී. වැරදි යැයි ඉවත දමන ලද මතයක් ඇතැම් විට සත්‍ය වීමට ද ඉඩක් ඇත. මේ අනුව ඥානයේ සප්තමාණ අගයක් තර්කයට ලබා දිය නොහැකි බව පෙනේ.

ප්‍රස්තුතයක සත්‍යතාව සම්බන්ධයෙන් හුදු තර්කය ම පිළිගත් පිරිසට අමතරව "නය හේතු" යන්න ද ඥාන මාර්ගයක් ලෙස පිළිගත් භාරතීය චින්තන පැවතුණු බවට සාක්ෂ්‍ය තිබේ. ජෛනයන් භාවිත කළ සප්තමාණී නය මෙයට කදිම නිදසුනකි. "නය හේතු" යන්න තුළින් ඉහත කී පරිදි ජෛන ආදීන්ගේ අන්තෝක්තවාද මෙන් ම අනුමානය ද අදහස් වේ. අතීතයේ සත්‍ය යැයි සලකන ලද කරුණු අතරින් අනාගතයෙහි ද සත්‍ය වේ යැයි අනුමාන කිරීම මුළුමනින් ම න්‍යාය විරෝධී හෝ අසතුටුදායක නොවන බව සංයුක්තනිකායේ හා විභංගප්පකරණයේ දැක්වේ. කෙසේ නමුත් නය තුළින් සත්‍ය ආරක්ෂා නොවන බව බුදුසමයේ අදහස යි.

ජලේටෝගේ ආකෘතිවාදයට එරෙහි ව ගෙනහැර දැක්වූ පැවැත්ම පිළිබඳ වාදය මෙන් ම හේතුඵල න්‍යාය සලකා බලන විද්වත්හු ද්විකෝටික තර්ක ක්‍රමයේ දුර්වලතා දුටු අයුරින් ම එම ඉගැන්වීම්වල දුර්වලතා ද පෙන්වා දෙති. ඇරිස්ටෝටල්ගේ ඉගැන්වීම්වල ඇති අපැහැදිලිතාව නිසා නාම මාත්‍රවාදීන් (*nominalists*) හා සත්ත්වාදීන් (*realists*) අතර මධ්‍ය කාලීන යුගයේ වාද විවාද ඇති විය. කොපර්නික්, ගැලීලියෝ බ්‍රාව් වැනි විද්‍යාඥයන් සූර්යා ලෝකය වටා නොව ලෝකය සූර්යා වටා භ්‍රමණය වන බව දැක්වූ විට භක්තිය ප්‍රධාන කොට සැලකූ කිතුනු පූජකවරු එය අසත්‍ය යැයි සංවාක්‍යමය නිගාමී තර්කයෙන් බිඳ හෙළීමට ඇරිස්ටෝටලියානු තර්ක ක්‍රමය උපකාර කර ගත්හ.

මධ්‍ය කාලීන සමයේ දේව භක්තිකයන් සිය දහම පැතිරවීමට හා දේවවාදී ඉගැන්වීම් තහවුරු කිරීමට ඇරිස්ටෝටල්ගේ ඉගැන්වීම් යොදාගත් නිසා එම වකවානුව විද්‍යාවේ ද, දාර්ශනික චින්තනයේ ද අඳුරු සමයක් විය. පශ්චාත් කාලීනව රෙනේ දේකාඩ්, ලයිබ්නිට්ස් වැන්නන් ඇරිස්ටෝටල්ගේ දර්ශනය දැඩි ලෙස විවේචනය කළේ මේ නිසා ය. බර්ට්‍රම් රසල් බඳු දාර්ශනිකයන් ඇරිස්ටෝටල්ගෙන් සිදුවූණ බලපෑම විද්‍යාත්මක චින්තනයේ දියුණුවට අතිශය හානිකර බව දක්වා ඇත්තේ ද එබැවිනි.

අන්ත සටහන්

1. ඩී. ඊ. හෙට්ටිආරව්වි. (සංස්), සිංහල විශ්වකෝෂය, 3 වෙළුම, 1963, පි. 268.
2. ඒ. ඩී. පී. කලන්සුරිය, ශ්‍රීක දර්ශනය, 2007, පි. 166-167.
3. උණුවතුර බුබුළේ මහින්ද හිමි සහ ජී. ඩබ්. නන්දිසේන. බුද්ධකාලීන ශ්‍රීක දර්ශනය II, 2009, පි. 96.
4. එම, පි. 99
5. කමනී ජයසේකර, ශ්‍රීක දර්ශනයට පිවිසුමක්. 2002, පි. 87.
6. උණුවතුර බුබුළේ. මහින්ද හිමි සහ ජී. ඩබ්. නන්දිසේන. බුද්ධකාලීන ශ්‍රීක දර්ශනය II, 2009, පි. 107.

7. ඒ. ඩී. පී. කලන්සුරිය. දර්ශනය : හැඳින්වීමක්, වරකාපොළ, ආර්ය ප්‍රකාශකයෝ, 2002, පි. 32-33.

8. උණුවතුර බුබුළේ මහින්ද හිමි සහ ජී. ඩබ්. නන්දිසේන. බුද්ධකාලීන ශ්‍රීක දර්ශනය II, එම, පි. 109.

9. එම, පි. 110-111.

10. එම, පි. 112.

11. එම, පි. 112.

12. කමනි ජයසේකර, ශ්‍රීක දර්ශනයට පිවිසුමක්, 2002, පි. 88.

13. ඒ. ඩී. පී. කලන්සුරිය. ශ්‍රීක දර්ශනය, 2007, පි. 180.

14. එම, පි. 180.

15. අසංග තිලකරත්න. බෞද්ධ චතුෂ්කෝටි තර්ක ක්‍රමයෙහි අර්ථය කුමක්ද?, ප්‍රසාදිනී, කන්දෙගෙදර ශ්‍රී සුමනවංශ මහ නාහිමි ශාස්ත්‍රීය උපහාරය, සංස් : විමලසාර හිමි නෙළුමිදුණ්ඩේ, සංස්කාරක ප්‍රකාශනයකි, 1995, පි. 82.

16. අසංග තිලකරත්න. ශුන්‍යතාවාදයෙහි දර්ශනය හා වරණය, පි. 36.

17. එම, පි.36.

18. එම, පි. 36.

19. එම, පි. 37.

20. පෙරේරා එම්. තිලකා. උද්ගාමී හා නිගාමී තර්ක ශාස්ත්‍රය, ප්‍රකාශක : ලක්ෂ්මන් මුද්‍රණායතන, 1990, පි. 108-109.

21. ඉලංගකෝන්. චින්තන ධාරා, ජා-ඇල, සමන්ති පොත් ප්‍රකාශකයෝ, 2007, පි. 26.

22. මුදිතා කරුණාසිංහ. චිත දර්ශනය, කොළඹ 10, ඇස්. ගොඩගේ සහ සහෝදරයෝ, 2010, පි. 39.

23. එම, පි. 39.

24. දීනි; 1, බ්‍රහ්මජාල සූත්‍රය, 1962, පි. 48.

25. අසංග. තිලකරත්න. ශුන්‍යතාවාදයෙහි දර්ශනය හා වරණය, දෙහිවල, බෞද්ධ සංස්කෘතික මධ්‍යස්ථානය, 2001, පි. 38.

26. නවගමුවේ රේචන හිමි. භාරතීය මතවාද විමර්ශන, කොළඹ 10, ඇස්. ගොඩගේ සහ සහෝදරයෝ, 2009, පි. 228 - 229.

27. ඒ. එල්. බණ්ඩාර. අසිරිමත් ඉන්දියාව, 1995, පි. 623.

28. නවගමුවේ රේචන හිමි. යථාර්ථාවබෝධයට උපකාර වන සජ්නහංගී න්‍යාය, 2550 බුද්ධ ජයන්ති ශාස්ත්‍රීය සංග්‍රහය, එම, පි. 249 - 250. රාහුල හිමි, තෙල්වත්තේ., අනේකාන්තවාදය ජෛන දර්ශනයේ ශ්‍රේෂ්ඨ දායාදය, පටිභාන, සංස්: සුමන හිමි කයියන්ලෙන, ශ්‍රී ලංකා විශ්වවිද්‍යාල විද්‍යෝදය මණ්ඩපය, බුද්ධ ධර්ම පීඨ ශිෂ්‍ය සංගමය, 1972 - 73, පි. 53 - 57.

29. එම, පි. 34.

30. එම, පි. 39.

31. සමන්ත ඉලංගකෝන්. චතුෂ්කෝටිය, හැඳින්වීමක්, කර්තෘ ප්‍රකාශනයකි, 2007, පි. 53.

32. නලින් ද සිල්වා. ද්විකෝටිකයෙන් නො ලැබෙන චතුෂ්කෝටිකය, ඉඳුරුව: මහාචාර්ය ඒ. ඩී. පී. කලන්සුරිය හරසරණය, සංස්: අමරසේකර, දයා., ධීරානන්ද හිමි, හඟුරන්කෙත., දිසානායක රෝහිත., වරකාපොළ, ආර්ය ප්‍රකාශකයෝ, 2004, පි. 40.

33. කොස්වත්තේ අරියවිමල හිමි. භාෂාව, තර්කනය හා ඥාන ගවේෂණය පිළිබඳ බෞද්ධ දෘෂ්ටිය, සම්භාෂා : චතුර්මාසික අධ්‍යයන සංග්‍රහය, සංස්: ඒ අදිකාරී, විජිත වෙලගෙදර, බත්තරමුල්ල, අධ්‍යාපන හා උසස් අධ්‍යාපන අමාත්‍යාංශයේ පිරිවෙන් අධ්‍යාපන ශාඛාවේ ප්‍රකාශනයකි, 1992, පි. 111.

34. ජේ. මු. තිලකරත්න. මහාචාර්ය කේ. එන් ජයතිලක දර්ශනය, එස්. ගොඩගේ සහ සහෝදරයෝ, කොළඹ 10, 2001, පි. 3.

35. *Manorathapūraṇi - II* Editor: Walleser, Max, kopp Hermann., The Pali Text Society, Oxford, 1967, p. 305.

“මා තක්ක හේතුති තක්ක ගාහේන මා ගන්හිතෙ”

36. හේ. මු. තිලකරත්න. මහාවාරිය කේ. එන් ජයතලක දර්ශනය, එම, පි. 4.

37. කේ. එන්. ජයතිලක. මුල් බුදුසමයේ ඥාන විභාගය, එම, පි. 418.

38. හේ. මු. තිලකරත්න. මහාවාරිය කේ. එන් ජයතලක දර්ශනය, එම, පි. 4.

39. එම, පි. 5.

40. දීඝනිකායට්ඨකථා, බ්‍රහ්මජාල සූත්ත වණ්ණනා, පට්ඨ වග්ගො, සයිමන් හේවාචිතාරණ, කොළඹ, 1918, පි. 76.

“තත්ථ චතුබ්බිධො තක්කී, අනුස්සතිකො, ජාතිස්සරෝ, ලාභී, සුද්ධතක්කිකෝ”ති”

41. දීනි; 1, බ්‍රහ්මජාල සූත්‍රය, එම, පි. 26 - 52.

බ්‍රහ්මජාල සූත්‍රයේ සඳහන් ශුද්ධ තාර්කිකයන් සිව් පිරිස ගෙනහැර දක්වන අධිභෞතිකවාදී විමර්ශන

1. තාර්කිකයන් හෝ අධිභෞතිකවාදී විමර්ශකයන් වන ඇතැම් මහණ බමුණෝ වෙති. ඔවුහු තර්කණය හා අධිභෞතික විමර්ශනය තුළින් පමණක් “ආත්මය හා ලෝකය නිත්‍ය ය, ස්වායත්ත ය, කඳු ශිඛර මෙන් ස්ථම්භ මෙන් නොනැසී පවත්නේ ය. ආත්මය එක් ශරීරයකින් තවත් ශරීරයකට ගමන් කරමින් සදාකල් පවතී” යනුවෙන් තමාගේ වැටහීම ප්‍රකාශ කරති. (ඉධ භික්ඛවේ ඒකච්චෝ සමණෝ වා බ්‍රාහ්මණෝ වා තක්කී හෝති විමංසී. සො තක්ක පරියාහතං විමංසානුවරිතං සයංපටිභානං ඒවමාහ: “සස්සතෝ අත්තා ච ලෝකෝ ච වඤ්ඤධෝ කුට්ඨධෝ එසිකට්ඨායිට්ඨිතෝ. තෙව සත්තා සන්ධාවන්ති සංසරන්ති චවන්ති උපපජ්ජන්ති අත්ථිත්චේව සස්සතිසමන්ති.”)

2. “ඇස, කන, දිව, නාසය හා ශරීරය යනාදියෙන් සැදුම් ලත් තමා යැයි සලකනු ලබන මෙය අස්ථිර, අනිත්‍ය, විපරිණාමයට පත් වන ධර්මයකි. එහෙත් මනස හෝ විඥානය යැයි කියනු ලබන ආත්මය ස්ථාවර ය, නොසැලී පවතී, නිත්‍ය ය, විපරිණාමයට පත් නොවේ. එය සදාකාලික ය.”(යං ඛො ඉදං වුවචති චක්ඛුන්ති’පි සෝතන්ති’පි සාණංති’පි කායෝති’පි, අයං අත්තා අනිච්චෝ අද්ධුචෝ අසස්සතො විපරිණාමධම්මෝ. යං ච ඛො වුවචති චිත්තන්ති වා මනෝති වා විඤ්ඤාණන්ති වා අයං අත්තා නිච්චෝ ධුචෝ සස්සතෝ අවිපරිණාමධම්මෝ සස්සතිසමං තථේව ධස්සති තී”)

3. “මේ ලෝකය අන්තවත් හෝ අනන්තවත් හෝ නොවේ. ඇතැම් මහණ බමුණෙක් ලෝකය අන්තවත් මෙන් ම ගෝලාකාර යැයි කියන්නේ නමුත් එය සාවද්‍ය ය. අනන්තවත් යැයි කියන්නේ නමුත් එය ද සාවද්‍ය ය. අන්තවත් හා අනන්තවත් යැයි කියන්නේ නමුත් එය ද සාවද්‍ය ය. මේ ලෝකයට අන්තයක් ඇත්තේ ද නැත, අනන්තයක් ඇත්තේ ද නැත.”(“නේවායං සාවද්‍ය ය. මේ ලෝකයට අන්තයක් ඇත්තේ ද නැත, අනන්තයක් ඇත්තේ ද නැත.”(“නේවායං ලෝකෝ අන්තවා න පනානන්තෝ. යෙ තෙ සමණබ්‍රාහ්මණා ඒවමාහංසු: අන්තවා අයං ලෝකෝ පරිච්චුමෝති, තේසං මුසා. යෙ’පි තෙ සමණබ්‍රාහ්මණා ඒවමාහංසු: අනන්තො අයං ලෝකෝ අපරියන්තෝති, තෙසම්පි මුසා. යෙ’පි තෙ සමණබ්‍රාහ්මණා ඒවමාහංසු: අන්තවා අයං ලෝකෝ අනන්තො වා’ති තෙසම්පි මුසා. නේවායං ලෝකෝ අන්තවා න පනානන්තෝති.)

4. “ආත්මයට හා ලෝකයට මූල හේතුවක් නැත.” (“අධිච්චසමුප්පන්නෝ අත්තා ච ලෝකෝ වා’ති.”)

42. මේධානන්ද හිමි, දේවාලේගම., තර්කය පිළිබඳ බෞද්ධ විචාරය, සම්භාෂා, චතුර් මාසික අධ්‍යාපන සංග්‍රහය, 4වන කලාපය, සංස්: ඒ. අදිකාරි, විජිත වෙලගෙදර, බත්තරමුල්ල, අධ්‍යාපන හා උසස් අධ්‍යාපන අමාත්‍යාංශයේ පිරිවෙන් අධ්‍යාපන ශාඛාවේ ප්‍රකාශනයකි, 1992, පි. 118.

43. ම.නි; 2, සන්දක සූත්‍රය, එම, පි. 322.
 “ඉධෙකච්චො සත්ථා තක්කී හොති විමංසී, සො තක්ක පරියාහතං, විමංසානුවරිතං සයං පටිභානං ධම්මං දේසෙති. තක්කිස්ස ඛො පන.... සත්ථුනො විමංසිස්ස සුතක්කිතම්පි හොති දුත්තක්කිතම්පි හොති, තථාපි හොති අඤ්ඤාපි හොති.”

- 44. වන්දිම විජේබණ්ඩාර සහ එච්. එම්. මොරටුවගම, ආදි බෞද්ධ වින්තනය, අදහස් කිහිපයක්, 1985, පි. 70.
- 45. උණුවතුර බුබුලේ මහින්ද හිමි සහ ජී. ඩබ්. නන්දිසේන, බුද්ධකාලීන ශ්‍රීක දර්ශනය II, 2009, පි. 112.
- 46. ජී. ඩී. පී. කලන්සූරිය, ශ්‍රීක දර්ශනය, එම, පි. 145.

ආශ්‍රිත ග්‍රන්ථ නාමාවලිය

ප්‍රාථමික මූලාශ්‍රය

- දීඝනිකාය. බුද්ධ ජයන්ති ත්‍රිපිටක ග්‍රන්ථ මාලා පුනර්මුද්‍රණය, දෙහිවල: බෞද්ධ සංස්කෘතික මධ්‍යස්ථානය, 1 1962, 2 1976, 3 1976.
- දීඝනිකායට්ඨකථා. කොළඹ: සයිමන් හේවාචිතාරණ මුද්‍රණය, 1918.
- මජ්ඣිමනිකාය. බුද්ධ ජයන්ති ත්‍රිපිටක ග්‍රන්ථ මාලා පුනර්මුද්‍රණය, දෙහිවල: බෞද්ධ සංස්කෘතික මධ්‍යස්ථානය, 1 1973, 2 1973, 3 1974.
- Manorathapūraṇi-II, Editor: Walleser Max, Kopp Hermann, The Pali Text Society, Oxford, 1967.

ද්විතීක මූලාශ්‍රය

ශාස්ත්‍රීය ග්‍රන්ථ

- ඉලංගකෝන්, සමන්ත., චතුෂ්කෝටිය: හැදින්වීමක්. කර්තෘ ප්‍රකාශනයකි, 2007.
- වින්තන ධාරා, ජා-ඇල: සමන්ති පොත් ප්‍රකාශකයෝ, 2007.
- කරුණාසිංහ, මුදිතා. චිත දර්ශනය, කොළඹ 10: ඇස්. ගොඩගේ සහ සහෝදරයෝ, 2010.
- කලන්සූරිය, ජී.ඩී.පී. ශ්‍රීක දර්ශනය, බත්තරමුල්ල: අධ්‍යාපන ප්‍රකාශන දෙපාර්තමේන්තුව, 2007.
- දර්ශනය: හැදින්වීමක්, වරකාපොළ: ආර්ය ප්‍රකාශකයෝ, 2002.
- දාර්ශනික ගැටලු සහ විට්‍රගන්සට්ටෙන්, කොළඹ 02: සී/ස, ලේක්හවුස් ඉන්වෙස්ට්මන්ට්ස් සමාගම - පොත් ප්‍රකාශකයෝ, 1986.
- නූතන බටහිර දර්ශනය, බත්තරමුල්ල: අධ්‍යාපන ප්‍රකාශන දෙපාර්තමේන්තුව, 2007.
- ජයතිලක, කේ. එන්. මුල් බුදුසමයේ ඥාන විභාගය, පරි:හේ.මු. තිලකරත්න., කොළඹ 10, එස්. ගොඩගේ සහ සහෝදරයෝ, 2003.
- ජයසේකර, කමනී. ශ්‍රීක දර්ශනයට පිවිසුමක්, කොළඹ 10, ඇස්. ගොඩගේ සහ සහෝදරයෝ, 2002.
- ඥානසිරි, පී. ජී. සිල්වා. සම්භාව්‍ය දාර්ශනික ගුරුකුල, ප්‍රකාශක: පොල්ගහවෙල: කේ.වී. නන්දසේන., 1995.
- තිලකරත්න, අසංග. ශුන්‍යතාවාදයෙහි දර්ශනය හා වරණය, දෙහිවල: බෞද්ධ සංස්කෘතික මධ්‍යස්ථානය, 2001.
- තිලකරත්න, හේ. මු. මහාචාර්ය කේ. එන්. ජයතිලක දර්ශනය, කොළඹ 10: එස්. ගොඩගේ සහ සහෝදරයෝ, 2001.
- ධර්මසිරි, ගුණපාල. දාර්ශනික ප්‍රශ්න, බත්තරමුල්ල: අධ්‍යාපන ප්‍රකාශන දෙපාර්තමේන්තුව, 2007.
- පඤ්ඤානන්ද හිමි, පරවාහැර සහ වේනැල්ලේ ධම්මපාල හිමි, බටහිර දර්ශන. කොළඹ 09: මංගල ට්‍රේඩර්ස්, 1955.
- පෙරේරා, එම්. තිලකා. උද්ගාමී හා නිගාමී තර්ක ශාස්ත්‍රය. ලක්ෂ්මන් මුද්‍රණායතන ප්‍රකාශන, 1990.
- බර්නාට්, ජෝන්. ආදී ශ්‍රීක දර්ශනය. රාජ්‍ය භාෂා දෙපාර්තමේන්තුව, 1964.
- බණ්ඩාර, ජී. එල්. අසිරිමත් ඉන්දියාව. අධ්‍යාපන ප්‍රකාශන දෙපාර්තමේන්තුව, 1995.
- මහින්ද හිමි, උණුවතුරබුබුලේ සහ ජී.ඩබ්. නන්දිසේන, බුද්ධකාලීන ශ්‍රීක දර්ශනය I, II, කොළඹ 10: ඇස්. ගොඩගේ සහෝදරයෝ, 2009.

- විදානගමගේ, කුලසේන. දාර්ශනික ගැටලු, කර්තෘ ප්‍රකාශනයකි, 1997.
- විජේබණ්ඩාර, චන්දිම සහ එච්. එම්. මොරටුවගම, බෞද්ධ චින්තනය සහ ජයතිලක දෘෂ්ටිය, රාජගිරිය: මහාවාරිය කේ. එන්. ජයතිලක සමරු සංවිධානයේ ප්‍රකාශනයකි. 1995.
- ආදී බෞද්ධ චින්තනය: අදහස් කිහිපයක්, කොළඹ 10: එස්. ගොඩගේ සහ සනෝදරයෝ, 1985.
- ශාස්ත්‍රීය ලිපි
- අරියවිමල හිමි, කොස්වත්තේ., භාෂාව, තර්කණය හා ඥාන ගවේෂණය පිළිබඳ බෞද්ධ දෘෂ්ටිය, සම්භාෂා : චතුර්මාසික අධ්‍යයන සංග්‍රහය, සංස්: අදිකාරී, ඒ., වෙලගෙදර, විජිත., අධ්‍යාපන හා උසස් අධ්‍යාපන අමාත්‍යාංශයේ පිරිවෙන් අධ්‍යාපන ශාඛාවේ ප්‍රකාශනයකි, බත්තරමුල්ල, 1992.
- තිලකරත්න, අසංග. බෞද්ධ චතුර්කෝටි තර්ක ක්‍රමයෙහි අර්ථය කුමක්ද?, ප්‍රසාදිනී, කන්දෙගෙදර ශ්‍රී සුමනවංශ මහ නාහිමි ශාස්ත්‍රීය උපහාරය, සංස් : විමලසාර හිමි, නෙළුමිදණ්ඩේ., සංස්කාරක ප්‍රකාශනයකි, 1995.
- මේධානන්ද හිමි, දේවාලේගම. තර්කය පිළිබඳ බෞද්ධ විචාරය, සම්භාෂා, චතුර් මාසික අධ්‍යාපන සංග්‍රහය, 4වන කලාපය, සංස්: අදිකාරී, ඒ., වෙලගෙදර, විජිත., බත්තරමුල්ල: අධ්‍යාපන හා උසස් අධ්‍යාපන අමාත්‍යාංශයේ පිරිවෙන් අධ්‍යාපන ශාඛාවේ ප්‍රකාශනයකි, 1992.
- රේචක හිමි, නවගමුවේ., යථාර්ථාවබෝධයට උපකාර වන සජ්තභංගී න්‍යාය, 2550 බුද්ධ ජයන්ති ශාස්ත්‍රීය සංග්‍රහය, ප්‍රධාන සංස්: නවරත්න එම්. ජී. ටී, බත්තරමුල්ල: අධ්‍යාපන අමාත්‍යාංශය, 2006.
- සිල්වා, ද නලින්., ද්විකෝටිකයෙන් නොලැබෙන චතුර්කෝටිකය, ඉඳුවර : මහාවාරිය ඒ. ඩී. පී. කලන්සූරිය හරසරණිය, සංස්: අමරසේකර, දයා., ධීරානන්ද හිමි, හඟුරන්කෙත., දිසානායක, රෝහිත., වරකාපොළ: ආර්ය ප්‍රකාශකයෝ, 2004.

කෝෂ ග්‍රන්ථ

- ප්‍රධාන සංස්:හෙට්ටිආරච්චි, ඩී.ඊ.,සිංහල විශ්ව කෝෂය, වෙළුම් - I, II, III,IV,V,VI,VII, සංස්කෘතික කටයුතු දෙපාර්තමේන්තුව, 1963.